

ІНТЕГРУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАТЬ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка компетентних фахівців, професіоналів, здатних до філософського осмислення життя, є одним з основних завдань, поставлених перед системою освіти України. Згідно з державними документами (Закон України «Про вищу освіту», «Державна програма «Вчитель», «Державна національна програма «Освіта». («Україна XXI століття»), «Програма виховання дітей та молоді», «Доктрина розвитку національної освіти» передбачається переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості. У цьому контексті значної уваги потребує питання професійного зростання педагогів, зокрема, підготовка до морального виховання, оскільки перед сучасними вчителями в цій сфері виникають особливі труднощі та проблеми.

В українському суспільстві триває пошук засобів прищеплення загальної культури сучасної молоді, відродження моральності, духовності, переоцінки цінностей. Тому актуальною для професійної підготовки є переорієнтація світосприйняття у векторі гуманізації, моральності, духовності. Педагогічна наука і практика, спираючись на кращі вітчизняні традиції освіти, вже зараз пропонує зберігати духовні засади і цінності, оновлювати їх зміст, наповнювати глибоким філософським смислом та гуманізмом. Інтегрована цілісна професійна підготовка майбутніх педагогів сьогодні неможлива без посилення філософської складової взагалі, і при викладанні педагогічних дисциплін зокрема.

Поштовхом для досліджень в системі освіти стають певні суперечності: між вимогами суспільства щодо підготовки майбутніх вчителів і якістю такої підготовки у ВНЗ; між декларуванням необхідності покращення підготовки фахівців і відсутністю спеціальних нових технологій, рекомендацій, методів. і як результат – використання старих методів і технологій суб'єкт-суб'єктного навчання; між намаганням досягти ефективності в навчанні і вихованні студентів тільки за рахунок зовнішнього впливу; між необхідністю усвідомлення зміни методологій, що орієнтовані на сциєнтизм, на світоглядні, моральні, духовні і наявністю старих стереотипів. Однією з суперечностей є те, що сучасні педагоги, які оволоділи предметними знаннями, технологіями, не в змозі реалізувати особистісні (світоглядні) позиції, програми, ментальне, ірраціональне ставлення до світу. В теоретичній і в практичній площині вирішення поставлених завдань залежить від зміни мотиваційної, змістовної, процесуальної та інших складових навчання, від перегляду особливостей організації цього процесу, в якому орієнтиром є відхід від вимоги щодо накопичення знань до потреби їх здобуття та осмислення, а особливо – намагання зрозуміти сутність людини. Певною мірою, на нашу думку, ця суперечність розв'язується на теоретичному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Сучасна педагогічна теорія спирається на праці філософів (К.Отто, Ю.Хабермас, К.Черрі), психологів (Г.Балл, Л.Виготський, Г.Костюк, В.Семиченко), педагогів (М.Бунаков, В.Вахтеров, К.Вентцель, С.Гессен, О.Духнович, В.Зеньковський, М.Корф, Н.Маккавейський, О.Маляревський, С.Миропольський, Л.Толстой, С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський, П.Юркевич), соціологів (Г.Андрєєва), філософів освіти (В.Андрущенко, В.Кремень, В.Розін, Г.Юдіна). Вектор сучасних досліджень спрямований на вивчення: гуманістичної взаємодії вчителя і учня (О.Виговська, І.Зязюн, О.Савченко, І.Бондар, М.Євтух, М.Левківський, О.Любар, Б.Ступарик, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко, С.Золотухіна, І.Мишишин, Т.Тхоржевська, В.Пашенко, В.Кан-Калик, Н.Никадров, М.Фіцула); духовно-моральних цінностей (Ж.Крижановська); моральної культури (Н.Печко); особливостей морального виховання в умовах становлення безперервної освіти (Н.Чибісова); питань моральної відповідальності педагога (Р.Антонюк); морального потенціалу (Л.Добровольська); духовно-морального розвитку учнів (О.Черних). Науковці проголошують, що головними орієнтирами освітніх перетворень є спрямованість на виховання моральної особистості.

О.Сухомлинська доводить, що формувати моральність у молоді потрібно на основі моральних вимог, що фіксуються в свідомості людини у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять і визначає такі складові моральності як: моральні почуття (любові, довіри, співчуття, співпереживання); моральні переконання; моральна діяльність та стосунки. Як зазначає дослідниця, моральні почуття є складовою діяльності особистості, що характеризує її спрямованість (інтереси, ідеали, цінності); моральні переконання дають змогу людині здійснювати дію з розумінням її доцільності; моральна діяльність, як важлива складова моральності, містить в своїй структурі мотиви, бажання, потреби. Саме на основі залучення молоді до універсальних духовних цінностей формуються складові духовного світу, моральність особистості, що допомагає їй сформувати життєві орієнтири [5, с. 52].

Критично оцінюючи стан культури і моральності в сучасному суспільстві, дослідник Б.Огульчинський вважає, що в XX столітті людство пережило дві катастрофи: події 1917 року та кризу 90-х років, в результаті чого

в обох випадках з'явилися альтернативні підходи з ідеологічною упередженістю, заангажованістю, зникли духовні цінності, що призвело до негараздів в суспільстві і школі [4, с. 252].

Формулювання цілей статті... Вирішення екзистенційних питань завжди було складним. Розуміння природи і сутності людини, як унікального створіння на Землі неможливе без намагання зрозуміти складність її існування, цінність людського життя, суверенність духу. Це розуміння неможливе без аналізу філософсько-антропологічних інтуїцій, виявлення внутрішніх проблемно-суттєвих ознак для подальшого розкриття названих абстракцій. Ймовірно, науки не спроможні повною мірою виявити і розкрити ці питання, їх зміст, але можуть уточнити певні особливості їх природи і сутності.

Поступова переорієнтація на особистісно-орієнтований підхід до навчання та на гуманістичні методики викладання навчальних предметів потребує посилення філософської складової при викладанні педагогічних дисциплін. Саме тому в підготовці вчителів ми пропонуємо розвивати такий вид мислення (за змістом і за формою), яке останнім часом називають «нове педагогічне мислення», провідною детермінантою якого стає мета-теоретичне мислення, яке розуміють як сукупність правил, що можуть змінюватись згідно з конкретно-історичними умовами, культурою, ментальністю.

Виклад основного матеріалу дослідження... Поняття «природа» і «сутність» людини, людського духу використовуються як синоніми. Однак між ними є концептуальна різниця. Під природою розуміються стійкі, незмінні риси, загальні задатки і якості, які є виявом особливостей людини, людського духу і всі часи незалежно від біологічної еволюції та історичного прогресу. Розкрити ці ознаки та особливості – означає виявити природу людини, людського духу. Філософи, психологи, педагоги доводять, що є серед людських ознак визначальні, принципово значимі: розумність, здатність до праці, культури, моральність тощо.

Щоб усвідомити сутність людини слід виявити основну рису, специфічно людську, яка є її стійким ядром. Вивчення людини «ззовні» передбачає осмислення її відносин з космосом, суспільством, Богом, собою. Підхід в дослідженнях людини «зсередини» уможлиблює розгляд її тілесного, емоційного, морально-духовного і соціального буття. Безперечно, ці підходи є взаємодоповнюваними, синтезуючими.

Поки що відомі наукові розвідки не дійшли до певної синтезуючої позиції (геоцентризм проголошує культ Бога, антропоцентризм – культ людини, природоцентризм – культ природи). Прибічники антропологічного релятивізму стверджують про необхідність людини змінювати себе, соціоцентризму – про вплив культури та умов на формування людини. Все ж переважна більшість дослідників одностайна що, розумність, духовність, моральність, етична відповідальність – важливі атрибутивні якості людини.

Професор Т.Троїцька переконливо доводить, що на сучасному етапі науки, який отримав назву постнекласичного, надзвичайно актуальним є визначення специфічних засобів методологічного засвоєння дійсності, оскільки в умовах нестабільного світу навряд чи правомірно робити висновки про жорсткі нормативи та детермінації. Це слід враховувати в дослідженні такого аспекту, як моральність особистості [6].

Мета-теоретичне мислення – сукупність принципів, що на конкретному історичному етапі розвитку є певним способом теоретичної діяльності для пояснення явищ, визначають вибір засобів цієї діяльності, а також формують бачення світу. Невизначеність, хаосомність, інтерпретація контексту замість тексту є ознаками такого мислення [6, с. 115].

Специфіка викладання педагогічних та психологічних дисциплін уможлиблює, на наш погляд, розвиток саме такого мислення у майбутніх педагогів. Адже безперечно, що саме розгляд педагогічних явищ, фактів навчить мислити не лише в площині репродукції і навіть не в площині людської «життєвої мудрості», «здорового глузду», адже і вони є відносними, а досягати філософського рівня. І тому, якщо «життєва мудрість» базується на ідеях егоцентризму та особистої користі, євангельська – на ідеї любові, то об'єктивним поглядом буде – філософський, а саме діалектичне мислення допоможе уникати однобокості в сприйнятті себе і суспільства. Для цього необхідною є колізійність – здатність знаходити і аналізувати глибокі причини подій, внутрішні джерела, зв'язки, механізми розвитку та прояви сутності. Крім того слід використовувати можливості варіативного (дихтомічного) мислення, яке передбачає вміння в кожній типовій ситуації знайти альтернативну рівноможливість. Саме таким чином пропонуємо вивчення складних філософсько-педагогічних понять: «існування людини», «сучасна людина», «життєва перспектива», «особистий життєвий шлях» тощо.

Слід акцентувати, що сучасна філософія вважає, що особливістю гуманітарного мислення (в порівнянні з «класичним» суспільно науковим) є визнання високого ступеня невизначеності, існування в системі невизначеностей, ймовірнісний характер дії закономірностей, наприклад, закономірностей педагогіки. З цієї точки зору в гуманітарних галузях відсутні категорії «правильно-неправильно», а є – «переконливо-непереконливо», «логічно-нелогічно». Ймовірно, діалектичний підхід є важливим, але не універсальним принципом педагогічного мислення, воно може ускладнити спроби вибору в проблемних ситуаціях, адже дозволить бачити переваги недоліків і недоліки переваг варіантів. На жаль, викладання педагогічних дисциплін часто має вигляд прописних істин, декларованих положень, що обмежує пошук, світоглядну позицію, особистісне зростання. Мета-теоретичне мислення передбачає вихід з жорстких канонів наукової реальності, різнобічний аналіз конкретної об'єктивної

реальності з урахуванням амбівалентності світу, усвідомлення певних закономірностей, досвіду, ментальності, культурної матриці, архетипів [6].

В педагогічній площині слід усвідомити, що для покращення якості людського життя необхідним є удосконалення внутрішньої складової особистості. Тут багато залежить від внутрішньої позиції педагога, від його знання і врахування тенденцій, що відображають пріоритети новоєвропейського технологічного світогляду як мета-культурної ситуації, що визначає основні вектори людського поступу.

І.Бех наголошує, що майбутні педагоги повинні знати умови, що уможливають трансформацію зовнішнього детермінованого виховного впливу у внутрішньо зумовлений і стверджує, що орієнтирами побудови духовного життя людини можуть бути своєрідні закони: закон діяння особистості в духовному житті; закон постійного нарощування особистістю Я-духовного; закон максимальної духовної наповненості життя особистості; закон перебування у духовній аурі; закон поступу від духовності до одухотвореності особистості; закон мотиваційно-ціннісної узгодженості вчинкової життєдіяльності особистості; закон створення виховного простору з акустикою духовного світу; закон раціональної душевної утаємниченості-відкритості; закон духовної гнучкості; закон запобігання парадоксу у віковому становленні вихованця; метазакон розвивального виховання «знання слід перетворити на діяння»; закон загальнолюдського в духовності [1, с. 10]. До цих законів логічно можна додати закони, що допомагають досягнути глибинну сутність людського життя, які лежать в основі світобудови та складають фундаментальні знання про людину, природу, релігію і є необхідними для виховання моральної відповідальності: закон часу, закон простору, закон онтогенезу.

Окреслені І.Бехом позиції щодо побудови навчально-виховного процесу потребують філософсько-педагогічного аналізу і уможливають акцентування таких положень:

1. Важливо наставляти підростаюче покоління на культуру гідності, а не культуру користі, дотримуючись при цьому морального раціоналізму.

2. На часі досягнення перспективної мети розвитку особистості з високим смисловим порогом.

3. Слід поступово формувати в особистості цілісну картину світу як основу її гуманізму. [1, с. 16].

М.Боришевський щодо цього зазначає, що неможлива тотожність між суспільними моральними нормами і результатом їх відображення в індивідуальній моральній свідомості, тобто між вимогами суспільства і реальною поведінкою людей і виокремлює для забезпечення можливості наукового аналізу когнітивний, емоційний і вольовий компоненти [2, с. 232].

То ж програма професійної підготовки майбутніх педагогів повинна містити такі етапи: ознайомлення з майбутньою професійною діяльністю і створення узагальненого уявлення про неї; формування реального уявлення про особистість професіонала стосовно вибраного фаху; формування ціннісних уявлень; формування образу «себе як професіонала». Інтегрування філософських знань в педагогічну площину досить доречно, коли мова йде про викладання педагогічних дисциплін взагалі. До того ж у зв'язку із специфікою сучасного виробництва, яке ставить високі вимоги до емоційних ресурсів молодих спеціалістів, постає необхідність розвитку емоційної стійкості, мінімізації виявів тривожності, невпевненості, роздратованості, розвиток саногенного мислення.

Висновки... Розвиток моральності особистості ми розглядаємо як складний інтегрований процес, що здійснюється в реалізації особистісного потенціалу, полягає сприйнятті себе як суб'єкта навчання, осмисленні себе, світу, педагогічних подій та явищ [3, с. 115]. Актуальним є перегляд форми спілкування в системі «Викладач-Студент» з застарілої – вимога репродуктивних знань, до сучасної – діалогічної. Умовою формування мета-теоретичного мислення майбутніх вчителів при викладанні педагогічних дисциплін є намагання відтворювати історичне і сьогоденне буття людини, яка навчається і яка навчає, таким чином, що загальні норми і правила перетворюються: по-перше, у з'ясування суто людських проблем; по-друге, у спроби врахування ментальних та культурних проблем, типів мислення; по-третє, в усвідомлення нелінійності, хаосомності, неупорядкованості, нескінченності, амбівалентності розвитку особистості.

Література

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І.Д.Бех. –К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / Мирослав Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416с.
3. Лавриченко Н. Категорії «соціальність», «духовність», «моральність» в сучасній педагогічній науці // Н.Лавриченко. – Шлях освіти. – 2003. – №1. – С.7-11.
4. Огульчинський Б. Концепція освітньої реформи на засадах християнських цінностей // Вісник православної педагогіки / Православне педагогічне товариство. – К. : Києво-Печерська лавра, 1999. – С.25-30.
5. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності на основі християнських моральних цінностей // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С.13-18.
6. Троїцька Т.С. Філософський метод у розвитку метатеоретичного мислення майбутнього педагога / Т.С.Троїцька // Гілея. – 2007. – № 9. – С.111-118.

Анотація

У статті висвітлюється значення розвитку мета-теоретичного мислення, яке у комплексі всіх форм мислення сприятиме формуванню інтегративної якості майбутнього педагога – моральності на основі світоглядно-ментальних, розумових, емоційних, раціональних та ірраціональних чинників світосприйняття і світорозуміння. Автор експлікує значущість цього феномена в процес викладання педагогічних дисциплін.

Аннотация

В статье раскрывается значение развития мета-теоретического мышления, которое в комплексе всех форм мышления будет способствовать формированию интегративного качества будущего педагога – нравственности на основе мировоззренчески-ментальных, умственных, эмоциональных, рациональных, и иррациональных составляющих мировосприятия и миропонимания. Автор эксплицирует значение этого феномена в процесс преподавания педагогических дисциплин.

Summary

The article deals with the importance of development of meta-theoretical thinking which in the complex of all thinking forms favour the formation of integrative quality of the future teacher – the spirituality on the basis of outlook and intellectual, mental, emotional, rational and irrational components of world perception and world understanding. Author explicat the value of this phenomenon in the process of teaching pedagogical disciplines.

Ключові слова: моральність, мислення мета-теоретичне, мудрість життява, екзистенція, амбівалентність.

Ключевые слова: нравственность, мышление мета-теоретическое, мудрость жизненная, экзистенция, амбивалентность.

Key words: spirituality, meta-theoretical thinking, wise of life, existence, ambivalency.

Подано до редакції 14.10.13.

Рекомендовано до друку докт. філос. наук, проф. Молодиченко В.В.

УДК 796.011.1-057.875

© 2013

Леоненко А.В.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У контексті фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності та реалізації власних особистісних можливостей важливо говорити про формування творчої особистості педагога, розвиток його професіоналізму та професійно-педагогічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Важливими для наукового дослідження вважаємо наукові праці, де розглядається формування творчої індивідуальності педагога (Л. Мільто), підготовка майбутнього вчителя фізичної культури в умовах профільного навчання (Т. Ротерс), досягнення вчителем оптимального рівня педагогічної майстерності та підготовка до неї (Т. Бондар, О. Новік, Ю. Острікова, І. Ткачівська), розвиток педагогічної творчості спеціаліста з фізичної культури (С. Аверьянов, Л. Зубченко), формування творчого педагогічного потенціалу (Р. Серьожникова), професійно-творчий розвиток (С. Бегідова), розвиток творчого мислення (Г. Варданян), формування культури професійного спілкування (Л. Богданова), формування здоров'язберігаючої обізнаності (Т. Борисова), розвиток суспільно-самостійної форми фізкультурно-спортивної діяльності у вищому навчальному закладі (Н. Гусева), формування суб'єкт-суб'єктних відносин у підготовці майбутнього фахівця з фізичної культури з метою персоналізації навчання (І. Шапошнікова), культурологічний підхід до підготовки майбутнього фахівця з фізичної культури (В. Стоянов).

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити теоретичні аспекти становлення та розвитку особистості майбутнього фахівця з фізичного виховання у сучасній науковій літературі. Визначити сутність понять «професійна компетентність», «особистісна мобільність», «професійний розвиток», «професіоналізм», «самореалізація», «фізичне та професійне самовдосконалення», «професійне становлення та готовність» майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження... Професійна діяльність вчителя фізичної культури є однією із форм життєдіяльності особистості. Ми переконані, що фізкультурна діяльність має на меті розвиток духовних та фізичних здібностей людини, становлення та розвиток особистісних якостей та характеру. Саме тому варто акцентувати основну увагу учених саме на особистісному підході щодо підготовки майбутнього вчителя до фізкультурно-професійної діяльності.

Оскільки підготовка майбутнього фахівця здійснюється у процесі навчання, то, як стверджує М. Носко, головним завданням навчального процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є розвиток та виховання особистості, оскільки розвивальний характер навчання «базується на глибокому взаємозв'язку розумового і фізичного розвитку та змісту навчання» [12], а «виховний характер навчання в педагогічному процесі